

Straff eller en väg ut ur brottslighet? Om samhällstjänst för ungdomar

ULRIKA AHRSJÖ

är doktorand vid Nationalekonomiska Institutionen, Stockholms universitet.

Hon forskar om ekonomisk och social ojämlikhet, kopplat till arbetsmarknad och brottslighet.

ulrika.ahrsjo@ne.su.se

Hur ska rättsväsendet hantera unga brottslingar och går det att designa rättssystemet så att det gynnar både samhälle och brottsdömda individer? I denna studie utvärderas den enskilt vanligast förekommande påföljden för ungdomar under 18 år i Sverige – ungdomstjänst – i relation till böter och ungdomsvård. Jag studerar individuella och statsfinansiella effekter genom att jämföra ungdomsmål som avhandlades i tingsrätter precis innan och precis efter ungdomstjänstens införande, vilket skapar slumpmässig variation i sannolikheten att få ungdomstjänst. Resultaten visar att ungdomstjänst generellt sett är ett bra alternativ till böter, men kan leda till ogynnsamma effekter som ett alternativ till ungdomsvård.

Ungdomsbrottsligheten i Sverige har de senaste åren fått allt mer uppmärksamhet i samhällsdebatten. Konsensus i den politiska debatten verkar utmynna i att ”hårdare tag” är rätt väg att gå. Det svenska rättssystemet för ungdomar präglas samtidigt av ett rehabiliterande perspektiv, där en central frågeställning är vad som bäst gynnar den tilltalades förmåga att avstå framtida brottslighet. Vilken evidens finns för att strängare straff i allmänhet skulle minska brottsbenägenheten bland redan dömda ungdomar? Faktum är att det finns få studier som belägger individuella effekter av olika rättsliga påföljder.¹ I den här studien jämför jag effekter av de tre vanligaste påföljderna för ungdomar, på återfall i brott, skolgång och arbetsmarknadsutfall tidigt i vuxenlivet.

Ungdomar som begår brott är inte en homogen samhällsgrupp. Å ena sidan finns barn och unga som någon enstaka gång i livet begår en brottslig handling. I andra änden av skalan finns ungdomar som tidigt i livet dras in i tung brottslighet, för vilka brottsbanan framstår som en attraktiv karriär. Den offentliga debatten har mestadels handlat om den senare gruppen, trots att den endast utgör en liten del av de ungdomar som ställs inför rätta. Följaktligen har straffrättsliga reformer och reformförslag de senaste åren fokuserat på hur dessa ska avskräckas från brott (se exempelvis Regeringens proposition 2021/22:17 om att avskaffa ungdomsrabatten). En sådan ensidig inriktning riskerar dock att ytterligare stärka känslan av utanförskap

¹ Internationella studier har gjorts som belyser effekten av att dömas till fängelse; se exempelvis Aizer och Doyle (2015) och Hjalmarsson (2008). Ur ett svenskt perspektiv är detta dock inte den mest relevanta marginalen att studera, då fängelse ges i endast ett fåtal ungdomsmål om året. Hinnerich m fl (2017) studerar den s k straffrabatten i det svenska systemet och finner inga långsiktiga brottspreventiva effekter av strängare straff för dömda ungdomar. Liknande resultat återfinns i Hjalmarsson (2009) och Levitt (1998).

Den här artikeln är en sammanfattning av Ahrsjö (2022).

bland unga. Tidigare forskning visar att processen att dömas för brott i sig, samt att dömas under strängare regelverk, leder till sämre skolresultat och arbetsmarknadsanknytning i vuxen ålder (Aizer och Doyle 2015; Hjalmarsson 2008; Mueller-Smith och Schnepel 2020; Rose 2021).

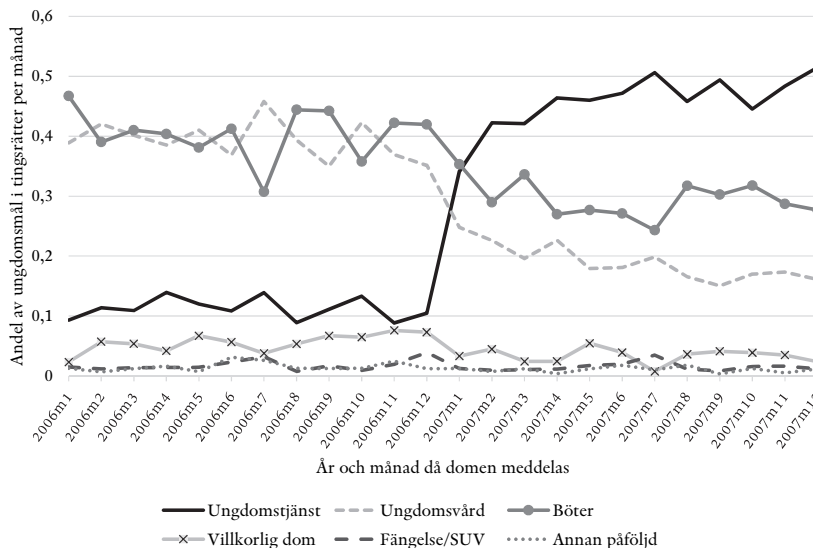
Påföljder för unga brottslingar i Sverige består nästan uteslutande av böter, ungdomsvård (individuellt anpassade vårdande insatser) eller ungdomstjänst (sambhållstjänst för ungdomar). Dessa alternativ skiljer sig åt i kostnader för genomförande, men också i sin grad av rehabilitering: Alltså i vilken utsträckning de hjälper ungdomsbrottslingar att integreras i samhället. I teorin borde anti-socialt beteende, såsom brottslighet, avhjälpas genom att individer känner sig inkluderade i majoritetssamhället, t ex genom en starkare anknytning till den formella arbetsmarknaden. Ungdomstjänst innebär kortare perioder av oavlönat arbete och liknar därför en sorts praktikplats. Skulle detta straff kunna vara ett sätt att åstadkomma en sådan anknytning? Studier i flera amerikanska storstäder visar att kortare anställningar i form av sommarjobb för ungdomar från marginaliserade grupper kan ha brottspreventiva effekter (Heller 2014; Heller m fl 2017; Kessler m fl 2021).

Genom en effektutvärdering av straffreformen för unga 2007 (Regeringens proposition 2005/06:165) visar jag här att ungdomar som gavs ungdomstjänst som ett alternativ till böter var mindre benägna att återfalla i brottslighet, medan ungdomar som gavs ungdomstjänst i stället för ungdomsvård däremot löper högre risk att begå allvarliga brott i framtiden. Dessutom varierade effekten av ungdomstjänst, beroende på socioekonomisk bakgrund och tidigare arbetslivserfarenhet. Domstolar i Sverige ska enligt lag ta hänsyn till individuella omständigheter vid bestämningen av rättsliga påföljder (Brottsbalk 1962:700, kap 32). Resultaten i den här studien indikerar att allokeringen av straff till unga brottslingar skulle kunna göras mer skraddarsydd och därmed gynna den dömda samtidigt som effektiviteten i rättssystemet skulle öka. Studien visar vidare att såväl straffvärdet som graden av vårdande insatser i ungdomspåföljder bör tas i beaktning för att minska återfall i brott och motivera tidigare dömda ungdomar att ta gymnasieexamen och delta aktivt på arbetsmarknaden.

1. Ungdomsbrottslighet och påföljder

Varje år avgörs mellan 4 000 och 7 000 brottsmål med gärningspersoner under 18 år i Sveriges tingsrätter. Under början av 2000-talet dömdes 43 procent av dessa till böter och 47 procent till ungdomsvård, medan övriga tio procent fick villkorlig dom, skyddstillsyn eller slutna ungdomsvård. Denna ordning var dock ifrågasatt och under utredning. Böter ansågs vara ett olämpligt straff att ge till så pass många ungdomar, då straffet ofta föll på förövarens familj att betala och annars kunde leda till skuldsättning i ung ålder. Dessutom fanns åsikter om att ungdomar i för hög utsträckning dömdes till ungdomsvård, även om de saknade ett faktiskt vårdbehov (Reger-

Figur 1
Fördelning av påföljder i ungdomsmål, år 2006-07

Källa: Ahrsjö (2022).

ingens proposition 2005/06:165, s 42). Mot bakgrund av detta infördes *ungdomstjänst* som en fristående påföljd den första januari 2007 (Regeringens proposition 2005/06:165, s 63). Mellan år 2007 och 2016 gavs detta straff till fler än 23 000 ungdomar, eller 42 procent av alla ungdomsmål i domstol. Figur 1 sammanfattar tidsvariationen i påföljder för unga brottslingar.

Oavlönat arbete är en form av straff för kriminella handlingar som används över hela världen, ofta benämnt samhällstjänst. Målsättningen är att individer som begått brott ska tvingas ”betala tillbaka”, i form av tjänstgöring som gynnar lokalsamhället och på så vis stärka sin känsla av ansvar gentemot det. Det hör alltså till kategorin rehabiliterande påföljder, som syftar till återanpassning i samhället. Detta i motsats till exempelvis böter, som kan ses som ett renodlat straff.

Ungdomstjänst är en variant av samhällstjänst för unga brottslingar i Sverige, som används nästan uteslutande för personer under 18 års ålder. Påföljden skiljer sig något åt från den variant som tillämpas för vuxna, främst i att privata såväl som offentliga arbetsgivare kan vara aktuella för det oavlönade i arbetet, samt att ansvaret för genomförande ligger hos socialtjänsten i den dömdes hemkommun i stället för hos Kriminalvården. Ungdomstjänst omfattar mellan 20 och 150 timmar, varav mellan fem och tio timmar ska avtjänas i form av behandling eller terapi (”särskilt anordnad verksamhet”) i socialtjänstens regi. Arbetet ska främst schemaläggas på kvällar, helger och lov för att inte störa skolgången. Antalet utdömda timmar ska spegla brottets allvarlighetsgrad, medan valet av ungdomstjänst eller ej förväntas reflektera ungdomens lämplighet.

Ungdomstjänst finns på straffskalan för de flesta typer av brott – allt från

snatteri eller skadegörelse till rån. Lagen föreskriver inte i detalj vilka brott som kan och inte kan ge ungdomstjänst, utan det är upp till domstolarna att tolka lämplighetskriteriet.² I praktiken utdöms ungdomstjänst i en stor andel mål gällande våldsbrott (såsom misshandel och våld mot tjänsteman), tillgreppsbrott (stöld, snatteri och rån) och skadegörelse. Fördelningen mellan brottstyper är i stort sett densamma som i hela populationen av ungdomsmål som tas upp i domstol, med något färre narkotikabrott och något fler våldsbrott.

När ungdomstjänst har beslutats i domstol, är det socialtjänsten som är ansvarig för att implementera påföljden. Socialtjänsten rekryterar arbetsgivare som är villiga att ta emot unga för tjänstgöring och dessa har då krav på sig att kunna avsätta resurser för att stötta den unge i arbetet. Exempelvis får varje ungdom en mentor på arbetsplatsen. Vilka arbetsplatser som används varierar alltså mellan kommuner, eller i vissa fall regioner, om flera kommuner valt att samarbeta kring ungdomstjänst. En genomgång av de arbetsgivare som använts av Ungdomstjänst i Stockholm år 2010–16 visar att de vanligaste typerna av arbetsplatser är *second hand*-affärer (40 procent), livsmedelsbutiker (26 procent) och café/snabbmatsrestauranger (18 procent).³ Den absoluta majoriteten genomför alltså sin ungdomstjänst i den privata sektorn. Fördelningen ser annorlunda ut i mindre kommuner, där offentliga arbetsgivare såsom äldreboenden och idrottsanläggningar kan vara aktuella arbetsplatser (Brå 2011, s 62). Den dömda ungdomen förväntas utföra lämpliga arbetsuppgifter, dyka upp i tid till planerade arbetspass och i övrigt leva upp till de krav som ställts på denne i överenskommelse med socialtjänsten. Om ungdomen missköter sig kan ungdomstjänsten avbrytas, varvid personen återrapporteras till åklagare för ny påföljd.

2. Metod för effektutvärdering

Ungdomstjänst är alltså ett straff som ges till personer som anses kapabla att utföra det oavlönade arbetet, med det mått av eget ansvar som krävs. Exempelvis anses det inte lämpligt för ungdomar med ett aktivt missbruk eller med en mycket instabil familjesituation. Denna positiva selektion medför att en direkt jämförelse mellan individer som givits ungdomstjänst gentemot individer som tilldelats andra straff inte generar rättvisande effekter. I Ahrsjö (2022), tabell 4, framgår det att en sådan jämförelse visar på stora positiva effekter av att genomgå ungdomstjänst på framtida inkomster och sannolikheten att ta gymnasieexamen. Dessa resultat ska dock ses som en indikation på att de ungdomar som tilldelas straffet skiljer sig från ungdomar som ges andra straff på sätt som inte går att observera i registerdata.

² Lagtexten är följande: ”Rätten får döma till ungdomstjänst om påföljden kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet och det inte finns skäl för att döma till ungdomsvård. I valet mellan ungdomstjänst och böter ska ungdomstjänst väljas om den påföljden inte är alltför ingripande” (Brottsbalk 1962:70, 32 kap, 2 par).

³ Denna statistik är inhämtad i mars 2020 av författaren, från arkiv hos Framtid Stockholm.

För att isolera den kausala effekten av ungdomstjänst väljer jag i stället att fokusera på de ungdomar som dömdes runt införandet av straffreformen, dvs den första januari 2007. Denna strategi bygger på antagandet om slumpmässig allokering av dagar för domstolsförhandlingar runt årsskiftet. Exempelvis antas att två brott av samma karaktär begångna i oktober 2006 har liknande sannolikheter att tas upp i rätten, och därmed tilldelas ett straff, före och efter årsskiftet. Om det ena fallet avhandlas i december 2006 och det andra i januari 2007, så är det senare alltså betydligt mer sannolikt att tilldelas ungdomstjänst, jämfört med det förra.

Detta tillvägagångssätt är en form av *regressionsdiskontinuitet*, med dagen då fallet tilldelas ett straff (Beslutsdagen) som löpande variabel. Som framgår av figur 1, så ökade sannolikheten för Ungdomstjänst med nästan 30 procentenheter mellan hösten 2006 och våren 2007, från tio till nästan 50 procent av alla tingsrättsdomar.⁴ Detta ”hopp” i exponering för påföljden används för att jämföra gruppen av ungdomar som dömdes våren 2007 (försöksgrupp) mot de som dömdes hösten 2006 (jämförelsegrupp).

Det visar sig emellertid att gruppen av unga som dömdes för brott i domstolar just innan och just efter årsskiftet skiljer sig åt i exempelvis ålder, processtid hos polis och åklagare och typ av brott. En regressionsdiskontinuitet fångar därför inte den kausala effekten av reformen, utan fångas av dessa skillnader. Lösningen ligger i att dessa skillnader är närvarande även andra år, innan reformen genomfördes. Jag använder individer som dömts under samma dagar på året, men under de tre åren innan reformen, som en ytterligare kontrollgrupp, vilket gör den empiriska designen till en så kallad *difference-in-discontinuity*. Differensen mellan dem som döms på hösten år 2003 till 2005 och på våren år 2004 till 2006 (icke reform-år) dras alltså bort från differensen mellan dömda på hösten 2006 och på våren 2007 (reformåret).⁵

Med denna metod mäter jag effekterna av straffreformen, och av ungdomstjänst i synnerhet, på utfall som rör framtida brottslighet, skolgång och arbetsmarknadsutfall. Resultaten mäts i första hand fem år efter året då domen faller (för skolgångs- och arbetsmarknadsutfall) eller dagen då domen faller (för brottsutfall). Detta görs med hjälp av registerdata, där lagföringsregistret kopplas till uppgifter på individnivå om familjesituation, inkomster och utbildning. Datasetet som används i analysen består av 22 374 observationer, där varje observation består av en individ som döms i ett visst brottsmål. Av dessa döms runt en fjärdedel i reformperio-

⁴ Andelen ungdomar som gavs samhällstjänst innan år 2007 är formellt runt tio procent per år, men en Brå-rapport som utgör underlag för Regeringens proposition om straffreformen klargör att endast en liten del av det utdömda oavlönade arbetet faktiskt genomfördes (Regeringens proposition 2005/06:165, s 41).

⁵ I Ahrsjö (2022) visar jag att densiteten i antal avklarade domstolsfall för unga inte ändras vid reformens införande, samt att inga skillnader i observerbara attribut kvarstår då jag kontrollerar för säsongsvariationen med *difference-in-discontinuity*-metoden. Vidare visar jag resultat som styrker antagandet att trenden i utfallsvariabler (skolgång, inkomster, återfall i brott) för dem som dömdes under våren 2007 hade följt trenden hos dem som dömdes under våren år 2004–06, om reformen inte hade genomförts.

den år 2006–07 och uppdelningen är ungefär lika mellan åldrarna 15, 16 och 17.

3. Effekter av ungdomstjänst

Resultaten av studien sammanfattas i tabell 1, där panel A visar den genomsnittliga effekten på populationen av ungdomsbrottslingar. Trots straffreformens omfattning – den införde en ny påföljd som direkt blev den mest tillämplade för ungdomsbrott – påverkades varese återfall i brott, skolgång eller arbetsmarknadsutfall under de fem första åren efter domen. Precisionen i skattningarna är tillräckligt hög för att utesluta effekter större än fem procent gentemot jämförelsegruppens genomsnitt. Panel B och C innehåller resultatet av en undergruppsanalys, där målet är att isolera det *kontrafaktiska utfallet*, alltså vilket straff individer som dömts *efter* reformens genomförande skulle ha fått, om de i stället hade dömts *innan* genomförandet. Som diskuteras ovan ersatte ungdomstjänst främst ungdomsvård och böter, i ungefär lika hög utsträckning. Den genomsnittliga effekten av reformen är alltså en blandning av effekten av att ersätta böter med ungdomstjänst och ungdomsvård med ungdomstjänst. För att renodla dessa två effekter delar jag in datan i två grupper: Individer med en hög skattad sannolikhet för böter och individer med en hög skattad sannolikhet för vård. Dessa skattningar beräknas endast på observerbara fakta om brottets karaktär och tidigare brottshistorik hos den tilltalade i målet och reflekterar alltså framför allt att böter ges till mindre allvarliga brott, medan ungdomsvård anses mer ingripande i svensk lagstiftning.

Panel B visar resultat för de individer för vilka ungdomstjänst är ett alternativ till böter. Här framgår att ungdomstjänst leder till en socialt önskvärd beteendeförändring, genom att individer i denna grupp begår färre brott och speciellt färre brott som är allvarliga nog att resultera i fängelse. Antalet nya lagföringar över en femårsperiod minskar med 22 procent (jämfört med genomsnittet på 2,2) och risken att dömas till fängelse över samma tidsspann minskar med nästan 60 procent (gentemot medelvärdet på sju procent). Dessutom indikerar resultaten att sannolikheten att individerna tar studentexamen ökar med sju procentenheter, vilket är en stor effekt i jämförelse med medelvärdet på 63 procent i denna grupp.

Skattningarna för utfallen årliga arbetsinkomster och sannolikheten att vara anställd är positiva, men inte statistiskt säkerställda. Ytterligare resultat visar att effekterna på brottslighet och arbetsmarknadsutfall är i stor sett oförändrade på längre sikt än fem år. I skarp kontrast visar resultaten för gruppen där ungdomstjänst mest troligt ersätter ungdomsvård, presenterade i panel C, på beteendeförändringar i antisocial riktning. Medan arbetsinkomster och skolgång inte uppvisar några statistiskt signifikanta förändringar, resulterar reformen däremot i en ökad sannolikhet för fängelse i vuxen ålder. Effekten skattas till 21 procent ökning jämfört

Tabell 1
Effekten av ungdoms-
tjänst på arbete, skola
och återfall i brott

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
	Inkomster	Arbete	Gymnasie- examen	Efter- gymnasial utbildning	Antal brott	Fängelse
<i>A: Alla</i>						
EfterNyår X Reformår	-23,930	-0,013	0,003	0,005	0,023	0,004
	(25,189)	(0,014)	(0,017)	(0,015)	(0,071)	(0,009)
Medelv, utfall	860,51	0,48	0,55	0,22	2,22	0,14
Observationer	22 374	22 374	22 374	22 374	22 374	22 374
<i>B: Böter</i>						
EfterNyår X Reformår	82,228	0,029	0,070**	-0,005	-0,327**	-0,041***
	(65,141)	(0,032)	(0,034)	(0,030)	(0,126)	(0,015)
Medelv, utfall	977,46	0,53	0,63	0,26	1,51	0,07
Observationer	5 594	5 594	5 594	5 594	5 594	5 594
<i>C: Vård</i>						
EfterNyår X Reformår	-33,042	0,000	-0,032	-0,022	0,136	0,033*
	(51,633)	(0,025)	(0,027)	(0,025)	(0,187)	(0,017)
Medelv, utfall	814,96	0,46	0,53	0,20	2,41	0,16
Observationer	5 594	5 594	5 594	5 594	5 594	5 594

Anm: Alla koefficienter är OLS *difference-in-discontinuity*-skattningar, med fixa effekter för tingsrätt och typ av brott, samt kontrollvariabler. Alla utfall mäts fem år efter beslutsdagen. Inkomster är förvärvsinkomster i hundratals SEK (2017), "Arbete" är en indikator för årsinkomster större än en basinkomst. Standardfelen är klustrade på tingsrättnivå.

Källa: Ahrsjö (2022).

med medelvärdet på 16 procent. Sammanfattningsvis är alltså de genomsnittliga nollresultaten i panel A en konsekvens av effekter i motsatt riktning mellan två distinkta subgrupper, för vilka alternativet till ungdomstjänst skiljer sig åt. Ungdomstjänst tycks relativt böter förmå individer att avstå från brott, medan ungdomstjänst i stället för ungdomsvård leder till fortsatt och grövre brottslighet.

Här bör också påpekas att de två grupperna skiljer sig åt i typ av brottslighet de lagförts för. Medan det vanligaste brottet inom grupper med hög sannolikhet för böter är stöld, så är misshandel det vanligast förekommande brottet hos dem med en hög sannolikhet för vård. De två grupperna skiljer sig dock inte nämnvärt åt i socioekonomisk bakgrund, ålder eller i antal timmar av oavlönat arbete de tilldelas. En potentiell förklaring till skillnaden i utfall (som kvarstår även efter att observerbara faktorer har kontrollerats för i regressionsmodellerna) är beteendeproblematik. Ung-

domstjänst innehåller per definition en mindre grad av beteendeterapi eller annan vård, jämfört med ungdomsvård. Om gruppen med en hög sannolikhet för vård består av en stor andel ungdomar som faktiskt behöver vård, men inte av sådan art att de enligt lagtexten har ett *vårdbehov*, så fångas detta behov inte upp i lika stor utsträckning efter reformen.⁶

4. Kostnadsutvärdering

Hittills har jag beskrivit de genomsnittliga effekterna på individuella beteendemönster. En annan frågeställning är huruvida ungdomstjänst är en ekonomiskt effektiv påföljd och om straffreformen 2007 i så fall var bra eller dåligt ur ett statsfinansiellt perspektiv? Jag har här valt att fokusera uteslutande på offentlig sektors direkta nettokostnader för straffreformen, då en fullskalig kostnadsnyttoanalys har komponenter som är mycket svåra att skatta, såsom samhällets psykologiska kostnader av brott och reformens eventuella effekter på ungdomsbrottslighet i stort.

För att besvara frågan gör jag två saker. Först summerar jag varje individs ackumulerade kostnader under fem år från domslutet, i termer av påföljd, nya lagföringar och skatter och transfereringar. Detta beräknas som nettot av statsfinansiella intäkter från skatt på inkomster minus socialbidrag, minus summan av kostnaden för den aktuella påföljden och kostnaden för alla senare lagföringar (inklusive kostnader rörande polis, åklagare, domstol och påföljder). Detta mått, som kan betraktas som summan av alla enskilda utfallsvariabler, används sedan som ett utfall för *difference-in-discontinuity*-analysen.

Resultatet bjuder inte på några överraskningar givet tidigare presenterade resultat: ungdomstjänst är i genomsnitt varken ett sämre eller bättre straff sett ut ett finansiellt perspektiv, i jämförelse med sammansättningen av olika påföljder innan reformen. I relation till böter erbjuder det dock vissa kostnadsbesparingar: Nettot över fem år visar på minskade kostnader med 57 000 kr *per enskild lagföring*, främst genom minskade kostnader associerade med brott. Gentemot ungdomsvård är resultatet det motsatta: Kostnaderna per lagföring ökar med 89 000 kr och kommer uteslutande från ökad brottsaktivitet. Förändringen mot anti-socialt beteende genererar alltså ökade kostnader som är stora nog att helt åsidosätta de kostnadsbesparingar som reformen medförde, i och med att ungdomstjänst generellt sett kostar mindre än ungdomsvård att genomföra.⁷ De relativt stora

⁶ Den här problematiken fångades till viss del upp i en utvärdering år 2011 (Brå 2011) och resulterade i en efterföljande lagändring år 2012, som tog bort möjligheten för domstolar att döma till ungdomstjänst kombinerat med ungdomsvård. Alltså kunde inte ungdomar med ett uppenbart vårdbehov såsom missbruk eller psykisk ohälsa längre dömas till att göra ungdomstjänst, vilket förflyttar fokus tillbaka till vårdbehovet.

⁷ Dygnskostnaden för ungdomstjänst uppskattas till 92 kr, vilket ger en total kostnad av 3 680 kr för genomsnittslängden på 40 timmar (Socialstyrelsen 2017, s 56). De tre vanligaste insatserna inom ungdomsvård är beteendeterapi, annan samtalsterapi och placering i fosterhem/familjehem. Medan samtalsbaserade insatser har liknande kostnader som ungdomstjänst, är kostnaden per dygn för placeringar utanför hemmet betydligt högre (Socialstyrelsen 2017).

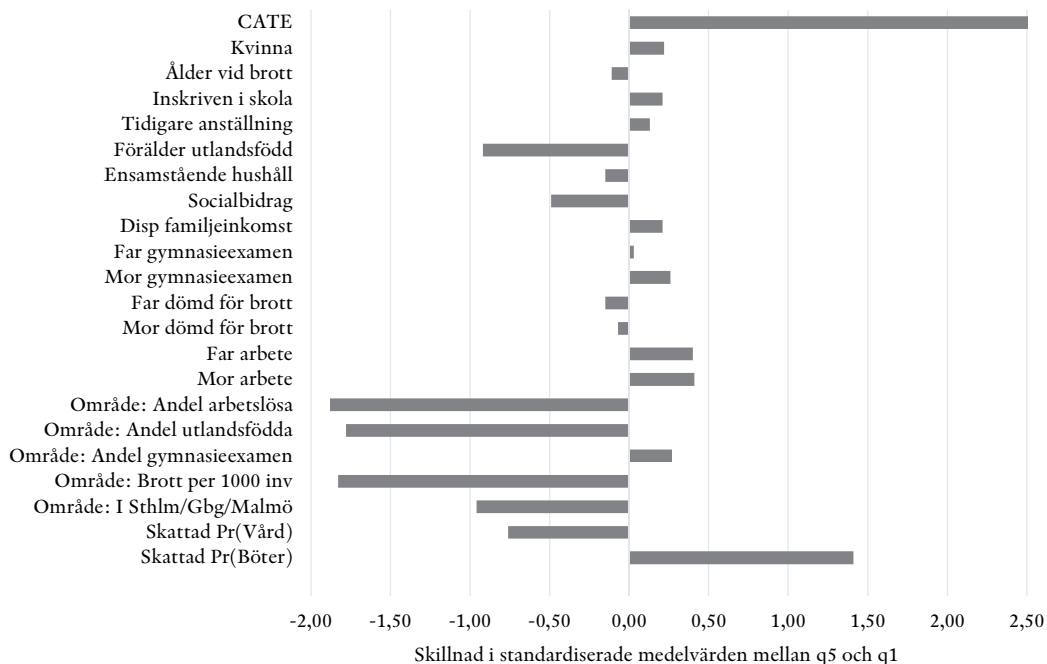
konfidensintervallen gör att skattningen för genomsnittet i populationen är negativ (ökade kostnader), men inte statistisk säkerställd.

5. Diskussion: Vem borde få ungdomstjänst?

Valet av påföljd för ungdomsbrottslingar har alltså konsekvenser för deras beteendemönster som unga vuxna. Något förvånande är dock att det inte ens inom gruppen vars gensvar på ungdomstjänstens införande är minskad framtida brottslighet finns några tydliga tecken på ökad arbetsmarknadsaktivitet. I följande analys ställer jag frågan om det går att urskilja en undergrupp av ungdomar som får en starkare anknytning till arbetsmarknaden genom ungdomstjänst och vad som i så fall kännetecknar denna grupp. Svaret på frågan används också för att belysa hur policyn skulle kunna riktas, för att uppnå såväl minskad brottslighet som högre sysselsättning bland unga vuxna och därmed gynna både samhället och individerna själva.

För att förstå hur skillnader i behandlingseffekter varierar med observerbara faktorer används ofta enklare metoder som att dela upp data i undergrupper och analysera dessa var för sig. Kända problem med detta är att sådana uppdelningar kan tyckas utvalda på lösa grunder, samt att upprepade hypotestester kan leda till felaktiga slutsatser (s k *multiple testing problem*). I min analys har jag tillgång till en stor uppsättning bakgrundsvariabler som sannolikt påverkar individers beteendemönster och därmed skapar heterogena effekter. För att förstå vilka av dessa som är viktigast att beakta, använder jag mig av en relativt ny metod inom maskininlärning. *Causal forest* (Athey och Imbens 2016; Wager och Athey 2018) är i korthet en algoritm som beräknar individuella kausala effekter, där den kausala tolkningen bygger på en förspecificerad empirisk modell; i detta fall *difference-in-discontinuity*. Jag skapar utifrån dessa individspecifika effekter två grupper: Individer med den starkaste *positiva* effekten av reformen och individer med den starkaste *negativa* reformeffekten. Utfallsvariabeln är den summerande kostnadseffekten som beskrevs i föregående stycke. Sedan jämför jag genomsnitt i olika bakgrundsfaktorer som rör individen, dennes familj och bostadsområdet där denne bor vid brottstillfället mellan de två grupperna, vilket säger något om vad som karaktäriserar personer som gynnas av ungdomstjänst.

Resultaten är sammanfattade i figur 2, som visar skillnaden mellan gruppen med de 20 procent högsta och de 20 procent lägsta behandlingseffekterna (femte och första kvintilen). Alla värden är omräknade till standardavvikelse, för jämförbarhet. I den femte kvintilen är den genomsnittliga reformeffekten en nettoökning av skatteintäkter med runt 33 000 kr. Den här gruppen består av en högre andel personer som är inskrivna i skolan på högstadie- eller gymnasienivå och som haft någon form av tidigare anställning. Mest utmärkande är att denna grupp kommer från familjer med relativt hög socioekonomisk status, i jämförelse med populationen av ungdomsbrottslingar. De har mindre ofta utomlandsfödda eller ensamstående föräldrar, något högre disponibel familjeinkomst och i högre grad

Källa: Ahrsjö (2022).

Figur 2

Differens i medelvärdet av bakgrundvariabler mellan individer med starkt positiv (q5) och starkt negativ (q1) treatment-effekt, i standardavvikelser. "CATE" (conditional average treatment effect) står för den genomsnittliga reformeffekten

arbetande föräldrar. Den andra stora skillnaden är uppväxtområden: ungdomar med en positivt skattad behandlingseffekt är oftare bosatta utanför Stockholm, Göteborg och Malmö. Vidare är effekten starkare, ju högre den skattade sannolikheten för böter är, såsom tidigare resultat också visar.

Sammanfattningsvis visar dessa resultat att ungdomstjänst bäst gynnar arbetsmarknadsutfall hos personer med tidigare arbetslivserfarenhet och som kommer från mindre utsatta familjesituationer. Ett sätt att tolka detta är att ungdomstjänst hjälper dessa individer att återigen komma i arbete, trots den starka negativa signal som en "prick i protokollet" innebär. Å andra sidan verkar ungdomstjänst vara en otillräcklig insats för att individer från mer utsatta familjesituationer ska kunna ta tillvara på arbetsmarknadskontakten.

Här erbjuds också ett annat perspektiv på de motsatta effekterna mellan ungdomstjänst gentemot böter respektive ungdomsvård – nämligen påföljdernas olika straffvärde. Jämfört med böter skulle ungdomstjänst kunna innebära ett mildare eller strängare straff, beroende på ungdomens kapacitet att betala bötesbeloppet. Resultatet att de som svarar starkast på ungdomstjänst kommer från relativt välbemädlade förhållanden tyder på att reformen ökade straffvärdet för dessa personer, vilket tycks ha haft brottspreventiva effekter på såväl kort som lång sikt. Givet det stora spann av olika insatser som ryms under ungdomsvård är det svårt att säga något om straffvärdet av ungdomstjänst jämfört med ungdomsvård. En sista betrak-

telse är dock att graden av rehabiliterande insatser ökar mellan böter och ungdomstjänst, samt mellan ungdomstjänst och -vård. Den här studiens resultat pekar därmed åt att rehabiliterande insatser är att föredra framför rena straff, vad gäller påföljder för ungdomar som begår brott.

Slutsatsen för denna policydiskussion kan alltså sammanfattas som följande. Tillämpningen av ungdomstjänst såsom lagtexten formulerades i och med reformen 2007 var för bred och ledde till blandade effekter. Ungdomstjänst gynnar vissa personer, men är illa anpassat för andra. Mina resultat visar att i valet mellan ungdomstjänst eller en alternativ påföljd, bör ungdomstjänst företrädesvis ges till ungdomar från en relativt stabil hemmiljö och i första hand som ett alternativ till böter. En stark indikator för en positiv effekt av ungdomstjänst är t ex om personen går i skolan (och alltså inte hoppat av), eller tidigare varit anställd. Ur ett rättsligt perspektiv kan detta tyckas problematiskt: ska inte lagen stipulera lika straff för lika brott? Vad gäller ungdomsmål är dock svensk praxis att domstolarna ska ta i beaktande ungdomars individuella situationer vid val av påföljd. Givet detta är det rimligt att valet kan underbyggas med fakta från effektutvärderingar.

REFERENSER

- Ahrsjö, U (2022), "Youth Crime, Community Service and Labor Market Outcomes", manuskript, <https://drive.google.com/file/d/1v3QOQFkdU6F9H4qwaI1haGH22xbVDyP/view>.
- Aizer, A och JJ Doyle (2015), "Juvenile Incarceration, Human Capital, and Future Crime: Evidence from Randomly Assigned Judges", *The Quarterly Journal of Economics*, vol 130, s 759–803.
- Athey, S och G Imbens (2016), "Recursive Partitioning for Heterogeneous Causal Effects", *Proceedings of the National Academy of Sciences*, vol 113, s 7353–7360.
- Brå (2011), "Ungdomsvård och ungdomstjänst – en utvärdering av 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare", Rapport 10, Brottsförebyggande rådet, Stockholm.
- Heller, S B (2014), "Summer Jobs Reduce Violence among Disadvantaged Youth", *Science*, vol 346, s 1219–1223.
- Heller, S B m fl (2017), "Thinking, Fast and Slow? Some Field Experiments to Reduce Crime and Dropout in Chicago", *The Quarterly Journal of Economics*, vol 132, s 1–54.
- Hinnerich, B T, M Palme och M Priks (2017), "Age-dependent Court Sentences and Crime Bunching: Empirical Evidence from Swedish Administrative Data", IFN Working Paper 1163, Stockholm.
- Hjalmarsson, R (2008), "Criminal Justice Involvement and High School Completion", *Journal of Urban Economics*, vol 63, s 613–630.
- Hjalmarsson, R (2009), "Crime and Expectations: Changes in Perceptions at the Age of Criminal Majority", *American Law and Economics Review*, vol 11, s 209–248.
- Kessler, J B, S Tahamont, A M Gelber och A Isen (2021), "The Effects of Youth Employment on Crime: Evidence From New York City Lotteries", NBER Working Paper 28373.
- Levitt, S D (1998), "Juvenile Crime and Punishment", *Journal of Political Economy*, vol 106, s 1156–1185.
- Mueller-Smith, M och K T Schnepel (2020), "Diversion in the Criminal Justice System", *The Review of Economic Studies*, vol 88, s 883–936.
- Regeringens proposition (2005/06:165), *Ingreppanden mot unga lagöverträdare*.
- Regeringens proposition (2021/22:17), *Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottslighet*.
- Rose, E (2021), "Who Gets a Second Chance? Effectiveness and Equity in Supervision of Criminal Offenders", *The Quarterly Journal of Economics*, vol 136, s 1199–1253.
- Socialstyrelsen (2017), "MultifunC institutionsbehandling för ungdomar med svåra beteendeproblem – resultat efter två år", artikel 2017-1-12, Socialstyrelsen, Stockholm.
- Wager, S och S Athey (2018), "Estimation and Inference of Heterogeneous Treatment Effects Using Random Forests", *Journal of the American Statistical Association*, vol 113, s 1228–1242.